

VODOR PARTIZANOV V ŠKOF JELOŠKE ZAPORE DECEMBRA 1941

Uvodna opomba uredništva

Letos 21. decembra bo preteklo dvajset let, odkar je skupina partizanov Cankarjevega bataljona ob sodelovanju škofjeloških terencev z drznim vdorom v sodnijske zapore osvobodila zaprte aktiviste OF. To je bila prva partizanska akcija večjega obsega v samem mestu. Živeči neposredni udeleženci, tovariši Pavle Kavčič-Miha, Meri Govekar in France Kavčič-Veljko, vedo o tej akciji povedati naslednje podrobnosti.

PAVLE KAVČIČ-MIHA, takratni sekretar OF za Škofjo Loko in okolico, pripoveduje o aretaciji in o organiziranju akcije:

V juliju 1941 je bil na pobudo in s sodelovanjem člana pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko tovariša Lojzeta Kebeta-Štefana ustanovljen odbor OF za Škofjo Loko in okolico. Odbor OF je zajel pripadnike vseh naprednih političnih skupin s Komunistično partijo na čelu. Od ustanovitve dalje se je organizacija OF hitro širila in je zajela mnogo naprednih Ločanov in prebivalcev iz okoliških krajev.

Za naše delo sta se zelo zanimala tudi tovariša Stane Žagar in Jože Gregorčič, organizatorja partizanskega gibanja na Gorenjskem. Odbor OF je imel z njima v oktobru 1941 sestanek, na katerem smo reševali organizacijska vprašanja in pripravljali načrte za razne akcije in mobilizacijo v narodnoosvobodilno vojsko. Tako smo bili organizacijsko pripravljene na razne akcije, ki smo jih izvajali deloma sami, deloma pa skupno s partizani. Zaradi naše aktivnosti je gestapo povečal kontrolo v samem mestu in okoli naše hiše, kamor so zahajali številni sodelavci OF na sestanke.

Na enem teh sestankov, ki ga je vodil tovariš Lojze Kebe, smo spet razpravljali o raznih aktualnih vprašanjih. Med drugim je bilo sklenjeno, naj čimveč tovarišev odide v partizane. Določili smo 20. december za odhod večje skupine, ker smo prav za ta dan predvidevali, da se bo nahajal Cankarjev bataljon v škofjeloških hribih. Tovariš Lojze Kebe je orisal politični položaj in napovedal, da se bo nasilje nad ljudmi okupirane Gorenjske še povečalo. Prav tedaj je namreč nastopil novi gauleiter Rainer, ki je začel izvajati strahšen pritisk na prebivalstvo. Začele so se še številnejše aretacije in streljanje talcev. V načrtu okupatorja je bilo nadaljevanje množičnega izseljevanja Slovencev iz Gorenjske.

Spričo teh dogodkov smo bili vse bolj odločni, da se moramo okupatorju postaviti po robu z orožjem v roki in ga biti na vsakem koraku. Vsak posameznik je prejel nalogo, da izvrši vse priprave za odhod v partizane.

Sredi pospešenih priprav nas je presenetila izdaja. Globoko prepričani, da je pot borbe za naš narod edini izhod za njegovo ohranitev, smo v svoje delo vlagali vse svoje moči, čeprav smo se zavedali, da je maščevanje okupatorja kruto. Bili smo budni, vendar smo zaupali preveč, kot so to pokazali dogodki, ki so se zvrstili kmalu za tem. Začelo se je z aretacijo pri Kavčičevih: zaprli so očeta Janeza ter brata Jožeta in Franceta.

V petek, dne 19. decembra 1941 okrog 11. ure dopoldne sva imela v naši stranski gostilniški sobi razgovor s tovarišem Justinom Dolinarjem, članom KP in delavcem v tovarni »Šešir«. Pogovarjala sva se o zadnjih pripravah za odhod večje skupine v partizane. Iznenada je skupina osmih gestapovcev obkolila hišo. Štirje gestapovci so zastražili vzhodno in južno stran, ki sta bili obrnjeni na cesto, štirje pa so prihrumeli v gostilniški prostor. Tam je bil ob tem času Jože Kavčič s sinom v naročju. Eden izmed gestapovcev ga je vprašal, če sta Jože in Pavle Kavčič doma. Jože mu je odrezavo odgovoril, da ju ni. V tem trenutku pa je Jože spoznal med gestapovci Antona Sturča, bivšega trgovca iz Reteč, ki je namignil Nemcu, češ da je on iskani. Jože je takoj sprevidel: eden izmed izdajalcev je tu. In res je gestapovec takoj stopil k njemu in ga aretiral.

Aretirani Jože pa je brž pomislil na to, kako naj obvesti naju z Dolinarjem v sosednji sobi. Vedel je, da bi najina aretacija pomenila ne samo izgubo najinih življenj, ampak bi veliko škodovala našemu gibanju. Pogled na enoletnega sina, ki ga je držal v naročju, mu je v trenutku porodil načrt: prosil je gestapovca, da bi smel odnesti otroka ženi v kuhinjo. Gestapovec mu je dovolil in šel za njim. Ko sta stopila v kuhinjo, sta se Jože in žena Francka srečala z očmi. Francka je prestregla možev namig proti sosednji sobi in v hipu je razumela, da je treba mene in tovariša Dolinarja opozoriti. Namesto da bi vzela možu otroka iz rok, se je bliskovito obrnila in planila iz kuhinje. Gestapovec ni niti slutil odločne in nagle borbe za življenje, kajti Francka se je čez nekaj trenutkov vrnila v kuhinjo in vzela možu iz rok sina. Medtem je bila že opravila svojo dolžnost. V stranski gostilniški sobi je namreč hitro zaprla vrata za seboj in se naslonila nanje, za vsak primer, če bi ji gestapovec sledil. Vsa bleda in smrtno resna je bolj z očmi kot z usti izpregovorila edino besedo: »Izgini!« Mislim, da nisem razumel besede, ampak samo pogled. Slutil sem, kaj se dogaja. V trenutku sem skočil k oknu, ga odprl in se pognal na vrt. Šele pozneje mi je postalo jasno, kako usodna bi bila vsaka sekunda obotavljanja.

Tovariš Justin Dolinar je po mojem skoku skozi okno odšel nekoliko razburjen v prvo sobo. Gestapovec ga je takoj obsul z vprašanji, kaj dela tu, kje je zaposlen, zakaj ni na delu itd. Odgovoril mu je, da je na bolniškem dopustu in da je prišel v gostilno samo na kozarček vina. Po kratkem zasliševanju je plačal vino in hitro odšel proti domu.

Druga skupina štirih gestapovcev je hkrati obkolila kakih 100 m oddaljeno hišo, kjer sta imela oče in brat Peter kleparsko in ključavničarsko delavnico. V delavnici sta bila v tem času vsak pri svojem delu oče in brat France. Petra ni bilo tam. Oče je popravljaval posodo. France pa je pri brusilnem stroju brusil žico za španske jezdece, ki jih je nameravala mladinska organizacija nastaviti po cestah za sabotažne akcije proti nemškim avtomobilom.

Prvi gestapovec je vstopil v delavnico pri vhodu s ceste in tedaj, ko je začel spraševati očeta za sinova Pavleta in Petra, je France skušal pobegniti

skozi vrata na dvorišče. Beg mu je preprečil drugi gestapovec, oborožen z brzostrelko, ki je v istem trenutku odprl vrata z dvoriščne strani in pritisnil na kljuko istih vrat, skozi katera je France nameraval pobegniti. — »Hände hoch!« in France je bil aretiran.

Potem so gestapovci temeljito preiskali obe hiši. Med drugim so našli tudi pripravljene nahrbtnike za Jožeta, Petra in Franceta, natrpane z najnujnejšo opremo za partizane. Gestapovci so Jožeta in Franceta odpeljali na gestapo; nositi sta morala napolnjene nahrbtnike. Po odložitvi nahrbtnikov so ju po kratki osebni preiskavi odvedli v zapor. Dve uri nato so ju začeli zasliševati, kar je trajalo vse popoldne. Nenavadno je bilo to, da so po Jožetovi aretaciji aretirali tudi mesarja Joška Jesiha iz Škofje Loke, ki je bil stalen gost naše gostilne in je prav v tem času prišel v gostilno. Vedeli smo, da mesar Jesih ni povezan z narodnoosvobodilnim gibanjem in je bila njegova aretacija samo pesek v oči. Očetu pa so zagrozili, da bodo aretirali tudi njega, če se ne bosta sinova Peter in Pavle javila gestapu v roku ene ure. Ker naju s Petrom ni bilo domov, so gestapovci očeta okrog 15. ure res odpeljali v zapor.

Brat Peter je bil v času aretacije zdoma. Delal je na stavbah na Trati. Po 12. uri se je vračal domov h kosilu. Na poti proti domu ga je na Studencu pri Jesenkovem mostu počakal sosed, kovač Ivan Pokorn, po domače Biček, in ga obvestil o aretaciji bratov. Opozoril ga je, naj ne hodi domov, ker ga tam čakajo gestapovci. Ti so še do noči stražili okrog obeh hiš. Peter se je obrnil, odšel proti Suhu in se oglasil pri kmetu Žargarju, ki ga je napotil naprej k Tičku v Hosto.

Ko sem srečno ušel aretaciji in se znašel na vrtu zunaj hiše, sem z bliskovitim skokom preskočil dva metra visoki zid, kar mi kot telovadcu ni delalo težav. Za tem zidom sem se počutil varneje. Trenutek sem postal, zbral misli, nato pa zbežal proti Primoževi žagi. Tu sem izza klavniške ograje opazoval položaj okrog doma. Hotel sem namreč priti do sosednje šupe, kjer sem imel skrito pištolo, bombe in municijo. Hiša je bila ves čas pod stražo gestapa, zato bi bila pot do šupe preveč tvegana in sem moral to misel opustiti. Od žage sem potem pohitel v lokal pečarja Martina Homana na Mestni trg: ta je bil v Homanovi hiši ter oddaljen od sedeža gestapa manj kot sto metrov. Tu sem imel skrite precej propagandne literature in razne zapiske, tudi z imeni sodelavcev OF. Prosil sem tovarišico Ano Homan, naj vse gradivo spravi na varno mesto. V nekaj besedah sem ji obrazložil, da bežim pred aretacijo in ji povedal smer svoje nadaljnje poti. Malce nepredvidno in nevarno je bilo, da sem se po vsem tem še zadrževal kakih dvajset minut pri brivcu Koritniku na precej prometni točki ob Kapucinskem mostu. Komaj sem se vsedel na stol, da bi me brivec obril, je pritekel v lokal Tone Kovačič, vajenec pri bratu Petru, in mi prinesel sporočilo sestre Mare, naj bežim. Brivca Lojzeta Krelja iz Stare Loke sem prosil, naj malo pohiti. Po končanem britju sem bežal čez Kapucinski most, mimo Balanta, Štemarij in po ozki poti naprej do Gregorinove hiše poleg vojašnice, od tod pa po cesti do Plevne. Tu sta me zagledala Oto Ravnikar in Žane Humar: močno zaskrbljena sta me tudi ta dva opozorila, naj bežim, ker da me iščejo gestapovci. Pohitel sem po spodnji poti mimo Plevne in Špana na Suhu do kmeta Žargarja. Njemu sem na kratko razložil, kaj se je zgodilo in mu povedal, da me sodelavci najdejo pri Jaku Žitniku, po domače Tičku, v Hosti.

Ni še minilo pol ure, ko je prišel k Tičku brat Peter, kmalu za njima pa še Justin Dolinar in Jaka Pintar, sekretar partijske celice v tovarni »Šešir«

Ta dva sta prišla do Hoste po stezi ob desnem bregu Sore. Slednji je pripovedoval o preplahu med delavci v tovarni ter da jih je v strahu pred aretacijo več zapustilo delo in zbežalo iz tovarne. Preplah je bil tudi med ostalimi občani. Malo kasneje je prišla do Tička še učiteljica Draguša Potočnik. Ker smo bili zbrani skoraj vsi člani odbora OF, smo začeli razpravljati o novo nastalem položaju v Škofji Loki in o organizaciji OF. Soglasno smo sprejeli sklep o takojšnjem odhodu vseh za to že pripravljenih tovarišev v Cankarjev bataljon. Zvezo z bataljonom smo imeli že nekaj dni, ker se je bataljon prav tedaj nahajal na Presečju, oddaljenem dobre tri ure od Škofje Loke. Opozoril sem vse, naj bodo previdni, da ne bi prišlo še do kake aretacije in jim povedal o tovarišu Janku Berniku, ki sem mu dal zvezo z bataljonom prejšnji dan, 18. decembra. Janko se je ta dan, preden je odšel na zvezo k Dobravcu in v bataljon, ustavljal v gostilnah ter se javno poslavljaj od svojih znancev, češ »danes grem v hribe k partizanom«. Na srečo ni naletel na izdajalca. Verjetno je to prišlo tudi do gestapovskih ušes, da so pohiteli z našo aretacijo. Na sestanku smo se dogovorili za kraj in čas odhoda prve skupine. Ta naj bi se zbrala še isti dan zvečer med 18. in 19. uro v bližini Dobravca v Puštalu. Naslednji dan, 20. decembra ob istem času, naj bi se na istem mestu zbrala druga skupina. Tovariša Justin Dolinar in Jakob Pintar sta imela nalogo, da obvestita vse prizadete tovariše, naj se pripravijo za odhod in pridejo pravočasno na zbirno mesto.

Proti večeru sva s Petrom odšla na dogovorjeno zvezo pri Dobravcu, kjer sva se sešla s tovarišem Justinom Dolinarjem. Tu sva dobila še nahrbtnike in sporočilo od sestre Tončke, da je gestapo zasliševal Jožeta in Franceta. Vsi trije smo krenili nato okrog 19. ure proti Ožboltu in se ustavili pri kmetu Janšču. Ta nam je postregel s toplim mlekom in žganci. Ker smo se v živahnem razgovoru zakasnili, smo prosili za prenočišče. Zjutraj zgodaj pa smo krenili naprej do bataljona. Prav težko smo že vsi trije čakali snidenja s partizani. Ko smo prispeli do Presečja, nas je zaustavila partizanska straža. Po krajšem pojasnjevanju in pozdravu: »V boj — za svobodo!« nam je straža dovolila nadaljevati pot do bataljona, ki je logoroval na hribu nad Presečjem in na kmetiji Presečje. Naše razpoloženje in navdušenje je raslo od trenutka do trenutka, ko smo se srečavali z junaškimi borci.

Takoj po prihodu sem se javil v štabu bataljona tovarišema Stanetu Žagarju in Jožetu Gregorčiču. Poročal sem o aretaciji aktivistov v Škofji Loki in o prihodu novih borcev iz Škofje Loke. Predlagal sem štabu, da bi izvedli akcijo na zapore v Škofji Loki in osvobodili zapornike. Tovariša Žagar in Gregorčič sta se načelno takoj strinjala s predlogom. Ko smo razpravljali o izvedbi akcije, smo morali upoštevati naslednja dejstva:

Na razpolago je bilo samo 24 ur za pripravo in za izvedbo akcije, ker so Nemci nameravali politične pripornike odpeljati že čez dva dni, t. j. v ponedeljek 22. decembra, v Begunje. V zaporih je bilo okrog 40 pripornikov. Razen mojih bratov in očeta je bilo zaprtih več aktivistov iz Poljanske in Selške doline in Ivo Vraničar, član odbora OF v Škofji Loki, ki je bil aretiran po odhodu svojega brata Dragota v partizane. Ne smemo in ne moremo dopustiti, da bi sovražnik zaprte aktiviste pobil! Toda Škofja Loka ima najmočnejšo okupatorsko posadko na Gorenjskem. Vojašnica bivšega planinskega polka je nabita z vojaštvom, poslopje šole je zasedeno s policijskimi enotami, močna žandarmerijska posadka je razporejana na več mestih in poleg tega še številni člani gestapa. Skupno preko 2000 oboroženih sovražnikov. Lega sodnijskega

poslopja z zapori je zelo neugodna, saj je oddaljeno od žandarmerijske in gestapovske postaje komaj dobrih sto metrov. Pristop k stavbi je mogoč le z Mesinega trga. Spričo tolikšne sovražnikove sile in lege zaporov, bi bila oborožena akcija silno tvegana. Treba je bilo najti način, kako bi ljudi rešili čimbolj neopaženo, hitro in z majhnim številom borcev.

Vse te ugotovitve so narekivale štabu, da načrt dobro premisli in pretehta. Porajale so se razne ideje, tovariši so jih pretehtavali, sprejemali, zavračali in znova preudarjali, čas pa je hitel. Enaindvajseti december je zadnji rok za izvršitev akcije!

Ko so bile vse podrobnosti dobro prelete in premišljene, sta se tovariša Žagar in Gregorčič odločila za akcijo s pomočjo »nemške patrole«. Ta »nemška patrola« naj bi šla naravnost v zapore. Načrt je predvideval takole: Dva člana patrole naj bi bila preoblečena v nemške uniforme, tretji pa naj bi predstavljal ujetega tihotapca. V bližini je bila namreč tako imenovana meja med Italijo in Nemčijo, t. j. med Ljubljansko pokrajino in Gorenjsko, ki je bila priključena k tretjemu Reichu. Štab je imel na razpolago več nemških uniform, ki so bile zaplenjene prejšnji dan ob akciji na žandarmerijsko postajo v Poljanah. Za uspeh akcije v zapore je bilo potrebno, da vsaj eden od »Nemcev« obvlada nemški jezik. Določitev borcev, ki bodo sestavljali patrolo, je bila odložena za naslednji dan.

Po tej odločitvi v štabu sem okrog 16. ure istega dne odšel iz bataljona v Škofjo Loko po tovariše, ki so bili pripravljene za odhod v partizane. Na določenem mestu so se zbrali Jaka Božnar, Jaka Pintar, Gašper Dolinar, Ivan Franko, Rajko Pipinič, Franc Potočnik in Lovro Šink. Z novimi borci sem še isto noč prispel nazaj v Cankarjev bataljon. Pridružil se nam je še aktivist Svetko Kobal, ki pa se je naslednji dan, t. j. v nedeljo dopoldne, vrnil v Loko z nalogo, da s člani mladinske organizacije nadzira vhod na sodišče v času naše akcije. To nadzorstvo je bilo potrebno zaradi večje varnosti za partizane, ki bodo izvrševali akcijo.

V nedeljo, 21. decembra popoldne smo v štabu bataljona nadaljevali z zadnjimi pripravami za akcijo. Treba je bilo izbrati najprimernejše tovariše, ki bodo sestavljali patrolo. Štab se je zavedal, da je treba poslati prekaljene borce in predane člane KP, ki bodo dovolj pogumni, iznajdljivi in pripravljeni na najtežje in najhujše. Po tem kriteriju se je štab odločil za starega borca Lojzeta Pečnika, doma iz Ljubnega na Gorenjskem. Tovariš Lojze je bil visok, postaven mož. Štab ga je poklical in ga seznanil z akcijo. Lojze je nalogo brez obotavljanja sprejel in prevzel odgovornost za izvedbo akcije. Med ostalimi borci pa je tovariš Gregorčič našel še dva prostovoljca: prvi se je javil Franc Štular-Ilija, doma iz Ljubnega na Gorenjskem, drugi pa Jaka Božnar iz Puštala, ki je šele to noč prišel v bataljon, a je dobro poznal sodišče v Škofji Loki, kakor tudi mesto samo. Vloge so bile s tem razdeljene: Pečnik je postal »žandarmerijski hauptmann«, Štular-Ilija »žandar«, Božnar pa »tihotapec«. Mene je štab določil, da patrolo varno pripeljem od bataljona v Škofjo Loko.

Vsi smo se začeli pripravljati za težavno nalogo, ki smo jo hoteli najboljše opraviti. Bili smo hkrati ponosni, da je štab prav nam zaupal to veliko odgovornost. Tovariša Pečnik in Štular sta takoj začela pomerjati nemške uniforme. Treba se je bilo maskirati tako, da ne bi vzbudili suma ob morebitnem srečanju z Nemci na dolgi poti do zaporov in v samih zaporih. Lojze Pečnik je torej dobil zlikano uniformo žandarmerijskega stotnika, Ilija pa obleko

nemškega orožnika. Lojze je imel takrat zelo lepo negovano brado in le s težkim srcem si jo je pustil odrezati. Oba »Nemca« sta morala biti skrbno urejena in oblečena. »Tihotapca« smo oblekli v nekoliko ponošena oblačila. Do odhoda »nemške patrole« so med borci padale na račun preoblečenih Nemcev šaljive opazke, čeprav so bili vsi nekoliko razburjeni spričo težavne in odgovorne akcije, ki se je pričela odvijati. Marsikdo je za hip podvomil v uspeh, zlasti zato, ker je bilo pripravljenih že več takšnih akcij, a niso uspеле. Čeprav je bilo tokrat vse posebno skrbno premišljeno in organizirano, nismo mogli predvidevati vseh okoliščin, v katerih bo akcija potekala.

Okrog 5. ure popoldne smo odšli vsi štirje iz bataljona. Borci so nam zaželeli vso srečo in uspeh. Pot nas je vodila čez Ožbolt, mimo Krtelove domačije, mimo Janšča, čez Andreja, mimo Župca in Šinka v dolino do Puštala.

Patrulja Cankarjevega bataljona, ki je 21. decembra 1941 vdrla v sodnijske zapore v Škofji Loki in osvobodila zaprte aktiviste OF: Lojze Pečnik, Franc Štular-Ilija in Jaka Božnar

Spotoma smo srečavali domačine, ki so nas prestrašeno in hkrati pomilovalno ogledovali, ker so bili prepričani, da Nemci peljejo ujetega domačina. Pot, po kateri smo hodili, je bila tudi običajna pot nemške patrole, ki je patrolirala na področju Škofja Loka—Črni vrh. Bil sem ves čas v skrbeh, da ne bi med potjo naleteli na resnično patrolo. Nevarno je bilo tudi zaradi tega, ker smo morali večji del poti prehoditi ob belem dnevu.

Bil je prelep zimski sončni dan, snega čez kolena, gaz pa ozka, tako da se ni dalo hoditi v dvoje. Hodil sem ves čas na čelu skupine, kakih 10—20 m pred njo, da bi v primeru nevarnosti lahko pravočasno opozoril tovariše na umik, če bi se nenadoma pojavila nemška patrola. V žepu sem ves čas držal dve bombi za morebitno intervencijo. Za menoj je stopal Jaka Božnar, za njim Lojze Pečnik, zadnji pa Franc Štular. Med potjo smo se na pripravnih in varnih mestih ustavljali in se ponovno posvetovali o akciji. Pred sabo smo imeli en sam cilj: rešiti zapornike. Srca so nam močno bila, zavedali smo se velike tveganosti našega dejanja, vendar, če danes premišljujem o vsem tem, vem, da se niti nismo dovolj zavedali, v kakšno nevarnost gremo. Drug drugega smo bodrili, ponavljali načrt in se skušali vživeti v položaj, ki bo v kratkem nastal. Skušal sem tovarišem na vse načine opisati in obrazložiti stanje okrog sodišča in v Škofji Loki. Računati smo pač morali tudi na srečanje z Nemci, a imeli smo srečo, da na poti nismo naleteli na ovire.

Ob dogovorjenem času, okoli 18. ure, smo prispeli na določeno mesto v bližini Dobravca, kjer nas je že čakal Svetko Kobal. Domenili smo se, da bo šel pred patrolo in da se bo na trgu pred sodiščem sklonil in podrgnil po levem podplatku kot znamenje, da je položaj okrog sodišča in na sodišču takšen, da patrola lahko nadaljuje pot. Pred vhomom v zapore pa bosta mladinki Meri Govekar in Marija Jamnik ves dan izmenoma opazovali položaj.

Patrola je okrog pol sedmih zvečer krenila od Dobravca proti mestu. Spredej je v primerni razdalji stopal Svetko Kobal, za njim pa naša trojka. Spremljal sem patrolo v primerni razdalji vse do Spodnjega Karlovca, nakar sem se vrnil, ker so me ljudje v Škofji Loki dobro poznali, gestapo in domači izdajalci pa iskali, zato bi s svojo navzočnostjo pred sodiščem lahko otežkočil delo trojke. Na Puštalovi brvi je mimoidoča ženica zavzdihnila: »Ježeš no, ježeš no, spet ženejo enega reveža!« — To sočutje nam je še povečalo pogum, hkrati pa nas prepričalo, da je patrola dobro maskirana.

Pred poslopjem sodišča je mladinka Meri Govekar dala tovarišu Kobalu znamenje, da je položaj na sodišču normalen, on pa je znak posredoval patroli. Malo pred sedmo uro zvečer je skupina vstopila v poslopje sodišča.

V Puštalu sem nemirno pogledoval na uro. Napetost v meni se je vedno bolj večala, ker se je bližal odločilni trenutek. Ali bodo uspeli? Da bi vsaj uspeli! Morajo uspeli! Naše delo ne more biti zaman!

Tvegana akcija se je tedaj že pričela odvijati z vso naglico. Pri vhodnih vratih, ki jih je patrola nameravala za seboj zakleniti, ni bilo ključa, kot je bilo predvideno. Že tu je nastopila nepredvidena okoliščina, ki je zahtevala od članov patrole iznajdljivosti. Tovariš Franc Štular-Ilija je moral ostati pri vhodnih vratih, tako da je bil vhod in izhod zavarovan. Tovariša Pečnik in Božnar sta odšla v ječarjevo stanovanje, ki je bilo v drugem nadstropju. V ječarjevem stanovanju sta našla le njegovo ženo. Vprašala sta po možu, pa ju je spremila v prvo nadstropje, kjer je ječar delil večerjo zapornikom. Šli so po hodniku in na levo v razpravno dvorano. Tu jim je prišel nasproti ječar Tomaž Šoštar, visok in močan človek, zvest in vdan sluga okupatorju. »Hauptmann« Pečnik mu je v nemškem jeziku razložil, da je pripeljal novega pripornika, ki je bil ujet nekje v bližini meje. Mimogrede je vprašal: »Was haben Sie drinnen?« in pokazal z roko v smeri zapora.

Medtem ko je hotel ječar, kot običajno, preiskati tihotapca, je v istem hipu »hauptmann« naperil vanj brzostrelko in zavpil: »Hände hoch!«

Tedaj je tudi »tihotapec« izvil svojo pištolo in jo naperil proti ječarju. Vsi trije so se pričeli pomikati proti vratom zapora. Ko je stopil ječar med vrata, ga je »hauptmann« od zadaj zgrabil za vrat in vzkliknil: »Fantje, svoboda — rešite se!«

V tem trenutku se je ječar z vso silo iztrgal iz Pečnikovih rok in ga udaril s težkim ključem po glavi. Začel se je splošen pretep med člani patrole, ječarjem in nekaterimi priporniki.

MERI GOVEKAR pripoveduje o položaju v neposredni bližini zaporov in v mestu med akcijo:

Aretacija štirih bratov Kavčičev gestapu ni v celoti uspela. Zato so pretili, da bosta oba zapornika ustreljena, če se druga dva ne javita. To so bili glasovi, ki so jih širili Nemci po mestu.

Sekretar SKOJ Svetko Kobal je poklical na sestanek Marijo Jamnik in mene ter naju obvestil, da se pripravlja načrt za rešitev tovarišev iz zapora in da naj pri tem sodelujeva. V soboto 20. decembra naju je obvestil, da bo akcija izvedena v nedeljo zvečer okrog sedme ure. Naročil nama je, naj ves dan kontrolirava poslopje sodišča, da bova natančno vedeli, kdo je v poslopju.

Razmišljali sva, kako naj bi to storili, da ne bi bilo Nemcem sumljivo. Morali sva imeti pred očmi glavna vhodna vrata v sodišče. Končno sva našli primerno rešitev.

V tem času je bil namreč v zaporu tudi Ivo Vraničar. Njegova žena Ančka je stanovala v hiši poleg Žužka, pri Rottenbüchlerju. V nedeljo zjutraj okrog osme ure sva z Marijo potrkali na vrata Ančkinega stanovanja. Po kratkem običajnem pogovoru sva pogledali skozi okno in ugotovili, da imava krasen razgled na poslopje sodišča. Po tej ugotovitvi sva prosili Ančko, če bi lahko ostali pri njej, ker morava nekaj opazovati. Dolg je bil dan in Ančko je vse bolj zanimalo, kaj opazujeva. Rekli sva ji, da gledava na sodnijo. Opoldne sva se z Marijo menjali, toliko da sva šli h kosilu. Popoldne sva stopili na ulico. Vrteli sva se okrog Žužkove slaščičarne in Dagarinove mlekarnе, da ne bi izgubili izpred oči vrat sodišča, kajti ravno v teh zadnjih urah sva morali biti nadvse budni.

Čas predvidene akcije se je bližal. Napeto sva čakali, kdaj ugledava iz Karlovca prihajajočega Svetka Kobala, kateremu sva morali javiti, če je vse v redu. Stali sva na vogalu Dagarinove mlekarnе, gledali v vrata sodišč in po karlovškem klanecu. Mislim, da je bila ura sedem in se je ravno končala kino predstava. Po starem loškem običaju se je vse sprehajalo po mestu v smeri od sodišča do Homana in nazaj. Vse je bilo živo in polno ljudi na trgu. Tudi Nemci in gestapovci v civilu so se sprehajali.

Najina nervoza je naraščala. Posebno sva se prestrašili, ko sva zagledali na promenadi pred sodiščem šefa gestapa Hützlerja, gestapovca Pfeiferja in še enega, a se ne spominjam, ali je bil Stasny ali Husser. Prišli so do sodišča, se obrnili in počasi usmerili korak proti mestu... prav tedaj pa zagledava Svetka Kobala, kako prihaja po klanecu iz Karlovca in že je bil na vogalu Hafnerjeve hiše.

Z Marijo sva se pomaknili malo bliže in pokimali z glavo za znak, da je v poslopju vse v redu. Svetko je za hip postal in se prijel z roko za škorenj. Mislim, da je bil to znak partizanom, ki so bili malo za njim. Vse se je zelo naglo odvijalo in ko sva z Marijo naredili nekaj korakov, so gestapovci bili že dalje od Žužkove hiše. Partizani so imeli prosto pot do poslopja.

Za tem smo se mi trije odstranili izpred sodišča: z Marijo sva ostali skupaj, Svetko pa je sam šel naprej po trgu. Midve sva prišli do Krone in malo postali. Pri Kroni je bilo vse polno ljudi, tovarna »Šešir« je namreč imela svojo zabavo. Tisti hip pa vidive, kako ljudje s trga hitijo proti sodišču. Ječarjeva žena je vpila skozi okno: »Tomaža so napadli!«

Midve sva se pomaknili do Kašmana, da bi videli na gestapo. Gornji del trga je ostal prazen, ker je vse teklo proti sodnji. Z Marijo sva izkoristili praznino in raztresali letake s parolami: »Smrt fašizmu — svobodo narodu!« in »Živela OF«. Takoj za tem so mesto preplavili policisti na motorjih v polni vojni opremi. Šli sva še na Spodnji trg po klanecu za cerkvijo in spotoma trosili letake do lipe. Potem sva odšli do Stricmana. Tu je bilo nekaj meščanov z raznimi vestmi o akciji: stara Kvedrovka in njena hči Kristina sta pripo-

vedovali, kaj se je zgodilo. češ da so vsi zaporniki pobegnili, da je bilo ogromno partizanov in podobno. Poslušali sva, nisva pa mogli izvedeti, ali so se tovariši rešili ali ne.

FRANCE KAVČIČ-VELJKO pripoveduje kot takratni zapornik o zasliševanju na gestapu, o položaju v zaporu in o nadaljnjem poteku akcije:

V petek 19. decembra 1941 okrog 12. ure so naju z bratom Jožetom gestapovci privedli na sedež gestapa v Škofji Loki. Nositi sva morala nahrbtnike, ki so jih našli pri hišni preiskavi. Šef gestapa si je naju dobro ogledal, vendar ob tej priložnosti nisva bila zaslišana. Odpeljali so naju v sodnijske zapore.

Skupaj z nama je bil aretiran tudi Joško Jesih, mesar iz Spodnjega trga. Svoje dni je veljal za poštenjaka. Ko pa je nekaj let pred vojno ovdovel, se je predal pijači, a še posebno, ko se je drugič poročil. Zdaj je že nekaj časa vsak dan prihajal v gostilno k bratu Jožetu na pivo ali brizganec. Tudi tega dne je prišel in celo kar v copatah. Kot aretiranec naju je spremljal vso pot od hiše do gestapa in potem v zapor. Na vsej tej poti in potem v zaporu je silil vame: »Če boš prej zaslišan, vprašaj no, zakaj so mene pravzaprav zaprli, saj jaz nimam nič zraven.« Zaprli so ga v celico z menoj. Takrat še nisem imel 19 let in tudi nisem poznal vseh mogočih provokatorskih oblik dela. Jesiha pa nisem cenil, zato ker je bil pijanec.

Okrog 16. ure so me iz zapora odpeljali na gestapo. Pred sodiščem sem tedaj videl sestro Tončko, ki je opazovala, kaj se z nami zaprtimi dogaja.

Z zasliševanjem sta pričela Pfeifer in Kinkelin, gestapovca, ki sta bila znana po svoji surovosti in zagrizenosti. Ko sem vstopil v sobo, sem zagledal prazne nahrbtnike in vso vsebino (toplo perilo, zemljevide, konzerve idr.) razložene po mizi, kot da bi mi hoteli reči: »Vse je jasno.«

Začela so padati vprašanja: kdo v Škofji Loki dela za OF, kdo je član odbora, kdaj in kje so bili sestanki OF (za enega izmed sestankov, ki je bil pri nas, so vedeli, da je bil ob 21. uri), kdo je bil na sestanku, kdo je trosil po mestu letake (nekaj so mi jih molili pod nos), kdo jih je pisal (res je bilo nekaj napisanih s črnilom), kdo zbira orožje, kdo daje denarne prispevke. Če se ne motim, je bil tolmač pri zasliševanju gestapovec Stureh iz Reteč, ki je tudi sodeloval pri aretaciji. Ničesar niso izvedeli, ničesar niso izvlekli iz mene. Moji negativni odgovori so jih podžgali, da so prav kmalu planili name. Bilo jih je šest in so me podajali drug drugemu, klofutali, boksali, vlekli za lase, ušesa, tolkli s pištolami in podobno. Potem so mi dali nekaj časa za premislek, češ sedaj je še čas.

Čez kakih 15–20 minut so se ponovno pripodili in začeli z vprašanji. Tokrat sta začela dva zlepa. Nekako tako sta govorila: »Tvoj brat je pameten, starejši, ima družino, vse nam je lepo povedal. Sedaj povej še ti, kar veš!«

Mislil sem: »Če bi vam on kaj povedal, se vam ne bi mudilo zasliševati mene.« dejal sem pa: »Na brata Jožeta se zanesem, ker je poštenjak in kar je povedal, je gotovo res.«

Tolmač še ni dobro končal, ko sem jih že nekaj dobil. Toda ponovno so se umirili in začeli zlepa: »Mlad si še, misli na bodočnost. Poslali te bomo v Nemčijo, v šolo. Nima smisla pomagati tem maloštevilnim banditom. Če se nam bo zdelo, bomo pripeljali divizijo in vse uničili... itd.«

Bolj sem jih gledal, ko poslušal. Mar me imajo za naivnega otroka? Naj le, do konca bom zdržal!

Ker njihove lepe besede niso padle na plodna tla, je bilo potrpljenja konec. Kot hijene na svoj plen, so skočili name, me položili na mizo in začeli. Pretepali so me s kolom in žilavko. Od glave do peta, kamor je padlo. Sprva sem še slišal njihovo vpitje in vprašanja, če bom govoril, potem je samo padalo. Kasneje sem se znašel na hodniku pri lijaku, moker, ker so me oblivali z vodo.

Gestapovec me je pripeljal nazaj v zapor. Komaj sem se vsedel na pograd, se mi je prilepil Jesih. »Povej no, si res mislil v partizane?« mi je dejal.

Nič mu nisem odgovoril. Že med zaslišanjem sem se bil spomnil nanj. Pomislil sem, če bi res vprašal, zakaj je Jesih zaprt, a bi s tem potrdil, da sva z bratom zaprta »po pravici«, on pa da je zaprt »po krivici«.

Jesih potem ni več silil vame; drugo jutro so ga izpustili. Mislil sem na brata Jožeta, ki je bil pred menoj na gestapu. Kako je bilo z njim? Rad bi mu povedal, kako sem preстал preizkušnjo, kaj vse so me izpraševali. Toda bil je zaprt v sobi v prvem nadstropju, jaz pa v pritličju. Poleg obeh sob sta bili v pritličju in nadstropju še po dve jetniški celici.

Drugi dan, v soboto, sva se z Jožetom srečala pri »kosilu« na hodniku pred celicami v prvem nadstropju. Nekaj s pogledi, nekaj z besedami sva se dogovorila. Bil je pretepen kot jaz. Povedal nič. Oba sva bila zadovoljna, ker sva dobro prestala preizkušnjo. Zvedela sva tudi že za aretacijo očeta. Po mlademu zaporniku, ki je vsak dan odhajal na razna dela iz poslopja sodnije, je dobil Jože od sestre Tončke sporočilo, da sta brata Pavle in Peter ušla.

Popoldne sem se pogovarjal s starim Narigarjem iz Črnega vrha. Njegov sin je ustrelil Nemca in pobegnil iz hiše. Stari je bil hudo pretepen, težko je dihal. Nad njim so maščevali smrt enega svojih. Bolelo ga je v prsih, težko se je premikal. Pridrsal je do mojega ležišča. Videl sem, da sem vzbudil v njem zaupanje. Prav potihlo me je vprašal: »Kako bi človek pobegnil iz te luknje?« in dodal, da bi z zadnjimi silami odšel do doma, kjer bi rad umrl.

Kaj naj bi mu bil odgovoril? Pretreslo me je njegovo stanje in njegova neutешljiva želja po domu. Da bi mu vlil vsaj malo upanja, sem mu dejal, naj spremlja vsak moj korak in naj napravi isto kot jaz, ko se ho ponudila prva priložnost. Nikoli ne bom pozabil njegovega izmučenega obraza, skrivljenega telesa in težkega dihanja.

Sam sem se to popoldne predal razmišljanju. Kot valovi ob skale so butale vame misli na beg in misli na smrt. Po tistem zasliševanju nisem mogel pričakovati drugega kot streljanje. Poizkušal sem najti kakšno rešitev. Nobena se mi ni zdelala dobra. Postajal sem nervozen in nestrpen. Želel sem, da bi bilo čakanje čim krajše. Najbolj me je morila misel, zakaj mora človek umreti že na pragu svojega življenja, brez možnosti za obrambo, privezan, ko mu niti še ni uspelo koristiti svoji družini, kraju in domovini. A ko sem pomislil na prijatelje in znance, sem se zavedel, da moja žrtev le ne bi bila zaman. Še bolj bodo sovražili te nemške fašiste!

Popoldne sem govoril z očetom. Zaprli so ga v sosednjo celico. Dejal je, da so ga zaprli kmalu za nama. Kot telefon sva uporabljala dimnik v steni, ki naju je ločila. Oče še ni bil zaslišan. Izvedel sem, da je z njim zaprt neki podoficer Avstrijec, obsojen na 5 let zopora, ker je sramotil fihrerja. Povedal sem očetu, da sva bila oba z bratom zaslišana in da nisva ničesar povedala.

Zvečer, pri »večerji«, me je navdušil Jožetov optimizem. Dejal mi je, da bo ponoči ležal obut. Sestri Tončki je poslal sporočilo, da čakamo na akcijo od zunaj. Ječar naju je že drugič nadrl. Morala sva ubogati in končati.

Pred spanjem smo v sobi malo poklepetali. Dva zapornika sta povedala, da ne bo prvič, ko bosta v zaporu prebila zimo. »Tu je hrana, ni premrzlo in upava, da se bo tudi tokrat srečno izteklo.« Za vojni čas se mi ta njun sistem ni zdel primeren. Nekaj zapornikov je bilo iz Selske, nekaj iz Poljanske doline, iz mesta nobenega, tako da jih nisem poznal. Bili so vsi starejši od mene. V pogovoru sem ugotovil, da so odobravalii akcije partizanov, bili zadovoljni z uspehom v Rovtah in s požigom mostu na Praprotnem.

Naslednji dan, v nedeljo, je bilo lepo vreme. To je dobro vplivalo na naše razpoloženje, ne glede na neznano usodo, ki nas je čakala. Opoldne nam je ječar odprl. Odšli smo iz pritličja v nadstropje, kjer smo običajno jedli. Na hodniku, na mizi pri vratih ob razpravni dvorani, je stal velik lonec, iz katerega nam je ječar delil hrano. Z bratom Jožetom sva se postavila bolj na konec vrste, da bi lahko pogledala skozi okno in izmenjala nekaj besed.

Pred poslopjem sodišča se je tedaj smukal Franc Kovačič, vajenec pri bratu Petru, ki naju je takoj opazil, se obrnil in izginil. Čez nekaj minut se je pod oknom pojavil Jože Pehar. Obrnjen v okno je večkrat odprl usta. Tisto, kar je javljal, se je ujemalo s tistim, kar sem želel — razbral sem: »Zvečer!«

Od tega trenutka dalje mi je srce hitreje bilo. Brž sem novico posredoval Jožetu, ki je medtem že stopil v vrsto. Kmalu smo bili vsi spet v svojih prostorih.

Približno eno uro po kosilu se je pojavil v naši sobi ječar. S seboj je pripeljal Iva Vraničarja iz zgornje sobe, ki je bil po poklicu frizer, da bi nas ostrigel. Ječar pa se je proti svoji navadi zaklepetal. Povedal nam je, da praznuje ta dan svoj god in nadaljeval: »Na ta dan sem bil v Rusiji ranjen. V revoluciji sem se boril na strani belogardistov in na ta dan mi je umrla prva žena. Res, ta dan je za mene zelo pomemben in nepozaben!« — No, sem si mislil, še nekaj boš doživel na dan svojega godu in če boš preživel tudi to, potem bo dan tvojega godu za tebe res nepozaben. Ko nas je ječar zapuščal, je bil zelo zadovoljen sam s seboj.

Ivo je začel s striženjem. Drugi ali tretji sem bil na vrsti. Med striženjem sva imela priložnost za pogovor. Ivo je bil član prvega odbora OF v Škofji Loki in je spadal v vrsto prvih škofjeloških aktivistov. Njegov brat Drago je odšel v partizane že 7. decembra 1941. Povedal sem Ivu, da bo zvečer akcija na zapore. To je že vedel, govorila sta z Jožetom. Dejal sem mu, da bi bilo dobro, obvestiti o tem še druge, za katere ve, da so zanesljivi. Tega pa ni mogel storiti, ker je bil do večerje v naši sobi, poznal je pa dva ali tri v zgornji sobi, kjer je bil zaprt. Vprašal sem ga, če bo bežal. Dejal je, da mu je zelo hudo, ker ne ve, kaj naj bi napravil. »Če zbežim, bosta trpela žena in otrok.« Ivo je bil šele kratek čas oženjen in je bil silno navezan na družino. Svetoval sem mu, naj se odloči za beg.

Po tem razgovoru sem premišljeval, komu naj še povem o napovedani akciji. Težko mi je bilo, ker zapornikov nisem poznal. Bili smo premalo skupaj, da bi spoznal značaje. Da ne bi z neprevidnostjo akcije onemogočil ali celo povzročil žrtev, sem se odločil, da bom pozval vse k begu med akcijo. Računal sem s tem, da se bodo vsi, ki so kakorkoli povezani z narodnoosvobodilnim gibanjem, v trenutku odločili in pobegnili.

To popoldne je bilo dolgo. Sprehajal sem se po sobi in popeval. Nisem vzdržal pri miru. V temi sem sedel k staremu Narigarju in mu prišepnil: »Morda se bo najina želja res uresničila, in to hitro!« Besed se je prvi hip

razveselil, potem pa je podvomil, češ saj to ni mogoče. Imel sem vtis, da je dvomil tudi v svoje telesne moči.

Ko smo presedeli že lep čas v temi, so se končno zaslišali koraki. V sobi je zasvetila luč. Ječar jo je prižgal zunaj, zavrtel ključ, odrinil zapahe, vstopil in nas pozval k večerji.

Vsi so hitro stopili za njim. Jaz sem počakal, da bi govoril z očetom. Stopil sem na hodnik, odprl okence pri očetovi celici in ga poklical. Bila je priložnost za pogovor, le časa ni bilo dosti. Povedal sem očetu Jožetov in svoj namen. Dejal mi je: »Le pojdiva, name se nikar ne ozirajta. Pripravljen sem na najhujše, zime in naporov v hribih pa ne bi zdržal.«

Poslovala sva se v pri-tajenem strahu, da ne bi bil to najin zadnji pogovor. Očeto-ve besede so mi šle po glavi, ko sem se obuval. Hudo mi je bilo zaradi njega. Eden izmed zapornikov se je tedaj že vrnil od večerje in pripomnil: »Saj se ne izplača obupati za skodelico kave.«

Preden sem mu utegnili odgovoriti, je v nadstropju že nastal trušč. Začul sem vzklík: »Fantje — svoboda, bežite!«

Sedaj ali nikoli, sem pomislil, zaklacial sobesedniku,

naj beži in se pognal po stopnicah proti prvemu nadstropju. Na stopnicah pa me je skoraj podrla skupina 6—7 zapornikov, ki so od prizorišča borbe tekli nazaj v svoj zapor. Zaman sem kričal, naj bežijo ven. Že s stopnic sem ocenil, kaj se dogaja. Nemški žandar-oficir je ponovil klic: »Fantje, svoboda!« Tedaj ga je na ječarjev poziv napadla skupina zapornikov. Bilo je jasno, da je »žandar« partizan, zaporniki pa zaslepljenci ali provokatorji.

Brat Jože je imel polne roke dela. Potem ko je dvakrat odtrgal od okna ječarjevo ženo, ki je kričala na mestni trg: »Komunisti so tu! Na pomoč!« in hitel zapirati okna, je pomagal »žandarju«, da se je rešil napadalcev. Ječarja se je lotil širokopleč zagorel mladenič, ga dobro premikastil in porinil v kot razpravne dvorane, kjer je občepel. V »žandarja« pa se je pognal še eden izmed močnejših zapornikov in ga tako udaril s čevljem po glavi, da mu je padla z glave sicer premajhna kapa. Čeprav je bil oborožen z brzostrelko, s pištolo in z bombami, ni streljal, da ne bi ranil zapornikov in da ne bi povzročil hrupa in prihoda oboroženih Nemcev.

Po »žandarjevem« zgledu sem začel pozivati zapornike k begu in dopedovati, da so nas prišli partizani osvoboditi. Odrinil sem še dva zapornika ali tri od »žandarja«, potem pa odhitel iz hodnika proti razpravni dvorani. Dva zapornika sta mi sledila do tja. Razpravna dvorana se je že napolnila. Prihitali so radovedneži, sprehajalci s trga, tudi neoboroženi nemški vojaki, ki so imeli le pasove in bajonete. Ti so bili zbegani in niso vedeli, kaj se v zaporih pravzaprav dogaja. Od vseh ljudi, ki sem jih opazil, se spominjam le trgovskega pomočnika pri železninarju Potočniku.

Poslopje predvojnega sodišča v Skofji Loki

V razpravni dvorani sem videl, da se je začel »žandar« zadenjsko umikati: z naperjeno brzostrelko je počasi stopal proti izhodu. Ko sem se v gneči, ki je pripomogla k še večji zmedi, prerinil skozi razpravno dvorano, sem tekel po zunanjih stopnicah. Tu so me hoteli zadržati trije neoboroženi nemški vojaki. Iztrgal sem se jim in hitro stopil mimo vojaka ob glavnih sodiščnih vratih. Bil je dobro oborožen. Imel je puško z bajonetom, pištolo in bombe. Ni me zaustavil, kakor prejšnji trije; tako sem uganil, da je pred menoj partizan. Dobro sem si zapomnil njegove velike oči ter resen in prijazen obraz.

Pred sodnijo je svetila luč. V polkrogu pred poslopjem je stalo polno ljudi in tudi uniforme je bilo opaziti med njimi.

Pri glavnih vratih se nisem ustavil niti za trenutek. A kam sedaj? Po Grabnu? V Karlovec? Ne! — Proti Železnim vratom!

Skočil sem mimo Šteficevega okna, ob zidu, po kamnitih stopnicah. Pomislil sem na nemško stražo na vrhu pri vratih, zato sem se na polovici poti pognal čez lesen plot na Jeralov vrt. Tu sem se ustavil in se šele zdaj dobro zavedel, da sem ušel smrti, da sem svoboden in da se bom lahko boril in maščeval. Mraza sploh nisem občutil, od razburjenja mi je bilo še prevroče. Nebo je bilo čisto jasno in luna je svetila, kot da bi bila sonce. Globoko sem zajel sapo in pritajeno dihanje je postalo spet normalno. Zavezal sem čevlje, ker tega v zaporu nisem utegnil, in nadaljeval pot. Šel sem mimo Kržajuša, skozi zgornji in spodnji Karlovec, čez Puštalsko brv, mimo Puštalskega gradu in Ožboltove domačije proti Sovodnju, kjer sem prebredel vodo. Prav ko sem bil sredi vode, sem videl, da so se v naši delavnici prižgale luči. Gestapovci so nas prišli iskat na dom. Kako so pametni!

Hitel sem naprej proti Suhi, ker sem upal, da bom tam dobil zvezo s partizani. Pri Planinovem kozolcu na Suhi sem srečal sosedo Sobrovo, ki se je ob tej uri kot običajno vračala z mlekom domov. Ustavil sem se pri kmetu Slugu. Dali so mi perilo, ker sem bil moker, in toplo kavo. Sosed Žargar, ki je prišel, pa mi je dal zvezo: »K Tičku.« je dejal.

Pri Tičku v Hosti je bilo toplo v sobi. Lepo, domače razpoloženje. Onadva sta kramljala na peči. »Če boš šel k Šinku pri Andreju, bo kar prav.« je dejal gospodar.

Ko sem hitel v hrib, me je spremljala domačnost, ki sem jo pravkar videl. Kot nalašč, sem si mislil, da bom obdržal v spominu prijeten dom, sedaj, ko se, kdo ve za koliko časa, poslavljam od njega!

Spustil sem se z vrha Stena proti Dobravcu, a nad hišo pri kozolcih sem zaslišal žvižganje. Malo sem postal, ker pa nisem opazil nič posebnega, sem nadaljeval pot proti Andreju. Vso pot me je težila misel na očeta, ki je ostal v zaporu. Tudi njegove besede: »Ne skrbite zame, da bi le vidva srečno ušla!« me niso pomirile. Spomnil sem se tudi Narigarja. Kaj je z njim? Je ušel ali ne? Med pretepom ga nisem videl nikjer. Tudi za brata Jožeta in za Iva Vraničarja ne vem, kaj je z njima. Jožeta sem videl, upam, da se je pravočasno umaknil. Iva nisem opazil.

Pri Andreju se je oglasil prvi pes, za njim drugi. Stopil sem v Šinkovo hišo. Tu so bili »žandar«, »vojak« izpred sodnijskih vrat in širokopleči neznanec iz razpravne dvorane. Navdušeni in ganjeni smo se objeli in hiteli obnavljati svoja doživetja.

»Žandarju« je bilo hitro jasno, je pripovedoval, kakšna je situacija v zaporih. Strelnega orožja ni hotel uporabiti, da ne bi prezgodaj prišli Nemci in da ne bi ranil kakega zapornika. Po nekaj minutah borbe in po nekaj pozivih

zapornikom, naj bežijo, je ugotovil, da vsi ne bodo bežali. Sklepal je, da so imeli vsi tisti, ki so hoteli bežati, dovolj priložnosti za beg. Zato se je začel umikati tudi sam in je srečno prišel iz sodnije. Mimo njega pa so hiteli v nadstropje nemški vojaki, ki so ga vsi strumno in disciplinirano pozdravljali, ker je imel na sebi oficirsko uniformo. Tudi na cesti se je umikal zadenjsko z napeto brzostrelko — za vsak primer. Nihče se mu ni približal, še manj ga je kdo poskušal ustaviti. Prišel je srečno do Dobravca, kjer je bila javka in kjer ga je čakal brat Pavle.

Nekoliko pozneje je zapustil glavna sodnijska vrata tudi »vojak«. Pri umiku ni našel prave poti iz mesta. Hodil je s puško na rami (bajonet na puški) nekaj časa po bližnjih cestah in srečal nemško patrolo, ki jih je bilo že vse mesto polno. Postajal je nervozen. Odločil se je in vprašal deklico, ki je šla ravno mimo: »Punčka, kje je pot k Dobravcu?« Pokazala mu je pravo pot in čez deset minut je bil že tam. Ta »nemški vojak« ni znal besedice nemškega jezika, z Nemci se ni mogel pogovarjati. Sicer tega namena tudi ni imel, zato pa je bil za vsak primer dobro oborožen.

Zadnji se je umaknil iz sodnijskega poslopja »tihotapec«, to je bil širokopleči neznanec, ki je stopal počasi s pipo v ustih in s pištolo in bombami v žepih. Orožja tudi on ni uporabil. Pri umiku ni naletel na nobeno oviro. Šel je mirno mimo ljudi in prišel na dogovorjeno mesto. Ker je bil doma iz Puštala oziroma iz Hrastniške grape, je poznal vsako uličico v predmestju, zato je bil hladnokrven.

Vsi trije so se čudili zapornikom, da niso izkoristili tistih nekaj minut in zbežali. Do mojega prihoda so bili celo prepričani, da so vsi ostali v zaporih. Bili so zadovoljni, da so imeli pred seboj vsaj enega in da je s tem skromno poplačan njihov trud in pripravljenost, da za uspeh akcije žrtvujejo tudi življenje. V bataljon se le ne bodo vrnili praznih rok.

Pri tej akciji pa se je pokazalo, da so imeli Nemci v zaporu tudi svoje ljudi, t. j. provokatorje, ki so na ječarjev poziv stopili v akcijo. Napada od strani zapornikov ni nihče pričakoval.

Pasji lajež je najavil še nekoga. V hišo je stopil brat Pavle, natovorjen z dvema vrečama. On mi je bil žvižgal blizu Dobravca. Počakal je v dolini zaradi informacij, vendar ni mogel zvedeti nič določenega. Za usodo brata Jožeta, Iva Vraničarja in ostalih ni še nihče vedel.

Natovoril sem svoj prvi partizanski tovor, eno Pavletovih vreč. Pred polnočjo smo bili že v bataljonu pri Presečniku. Javili smo se v štabu in poročali o akciji. Ponoči smo v hlevu nadaljevali pogovor med borci, posebno potem, ko se je vrnila večja skupina iz akcije. Bili so na Osojah in prinesli dragocene kože srebrnih lisic, za katere je OF v Ljubljani dobila velike vsote denarja. To noč sem se srečal z bratom Petrom in s prijatelji Rajkom, Jankom, Justinom, Jakom, Gašperjem, z vsemi, ki so po aretaciji v Škofji Loki odšli v bataljon. Tovariši so imeli za seboj že prvo akcijo, prve straže, prve patrole, prve izkušnje partizanskega življenja.

Naslednji dan je prišlo v štab bataljona sporočilo, da trije tovariši iščejo zvezo s Cankarjevim bataljonom in da so v neki bajti blizu Osovnika. Tovariša Stane Žagar in Jože Gregorčič sta poslala še isti dan brata Pavleta na pot z nalogo, da pride do njih in jim omogoči priključitev k bataljonu. Pri bajti pod Osovnikom je Pavle tedaj dobil Draga Vraničarja, Franca Mačka in brata Jožeta. Torej je tudi Jože ušel iz zaporov! Svoj beg je opisal takole:

»Ko sem se znašel v samih nogavicah pred poslopjem sodišča in videl množico ljudi, sem tekel po Grabnu. Spodaj pod klancem me je dohitel in zaustavil nemški carinik. Ni bilo časa za rvanje, zato sem ga z močnim udarcem položil v sneg in tekel naprej. Pot me je vodila mimo Bodlerja, Petrove delavnice, čez Studenec, skozi Suho v Pungert h Kalanovim. Tu sem dobil zvezo z Dragom Vraničarjem.«

Pavle je ob tej priložnosti povedal Jožetu, da je njegova žena Francka z otrokom zbežala pred aretacijo v Ljubljano. Jože je bil na družino močno navezan. Njegova žena je bila tedaj v osmem mesecu nosečnosti. Takšna je z enoletnim sinom v nedeljo 21. decembra popoldne zbežala od doma in zvečer po zasneženih hribih nad Mednom prestopila mejo. Čez nekaj dni je v Ljubljani rodila mrtvega otroka. Jože pa se je kljub takemu stanju žene in skrbem, ki jih je imel z družino, odločil, da se priključi Cankarjevemu bataljonu in narodnoosvobodilni borbi.

Še isti dan proti večeru je prišel brat Pavle s tovariši — tremi novimi borci — v Cankarjev bataljon. Drugi zaporniki pa so žal ostali za zapahi. Njihova usoda je ostala v nemških rokah. Le redki izmed njih so vojno preživeli.

Akcija na škofjeloške zapore je nagnala Nemcem v času, ko so bili na višku svoje moči, strah v kosti. Spoznali so drznost in neustrašenost partizanov. Našim ljudem na Gorenjskem in drugod pa je ta akcija vlila novega upanja v partizanske borce, njihovo orožje in v končno zmago.

Dostavek uredništva

IVAN BERTONCELJ-JOHAN, takratni politkomisar Cankarjevoga bataljona nam je v dopolnitev gradiva o tej akciji poslal naslednji prispevek:

Po akciji, ki jo je izvršil dne 12. decembra 1941 v Rovtah, kjer je padlo 46 nemških policistov, je Cankarjev bataljon nadaljeval svoj pohod v Poljansko dolino. Znano je bilo, da imajo prebivalci tega kraja dosti orožja in municije, saj so bile tod razformirane nekatere enote stare jugoslovanske vojske. Obstajali pa so tudi drugi objektivni pogoji za še večjo aktivizacijo tamkajšnjega prebivalstva. Takrat so namreč poleg glavnih industrijskih središč kazali vedno večjo borbena aktivnost tudi mali kmetje, obrtniki in drugi, ki so trepetali pred nemškim terorjem, predvsem pa pred preselitvijo z rodne svoje grude.

Usmerili smo se proti Srednji vasi v Poljanski dolini. Ko smo prispeli do ceste Poljane—Gorenja vas, smo nenadoma zagledali iz smeri Poljan žaromete avtomobilov, polnih nemških vojakov. Prepričani smo bili, da so nas hoteli Nemci zaradi akcije v Rovtah napasti. Z zadovoljstvom smo se posmehovali, ker smo se jim tako spretno izmaknili. Brž ko so kamioni odšli, smo že nadaljevali pot čez cesto proti Zabji vasi in navzgor v Vinharje. Tu smo dobili zvezo z Brdarjevim Pavletom in preko njega s terensko organizacijo, ta pa nas je povezala z Maksom Krmeljem, ki je bil takrat sekretar rajonskega komiteja KPS Škofja Loka.

Brdarjev Pavle nam je povedal, da je na Polhovcu četa partizanov, ki je baje prišla iz Polhograjskih dolomitov. Bataljon je takoj krenil v to smer in proti večeru 14. decembra smo že prispeli na Polhovce, oziroma vzpostavili zvezo s to četo. Ugotovili smo, da so to borci Kranjske in Tržiške čete, kakor tudi borci čet bivšega Kamniškega bataljona, ki so bile v njegovem sestavu

v letu 1941. Utaborili smo se pri kmetu Presečniku. Tja je 18. ali 19. decembra prišel tudi Stane Žagar, ki ga je zadnje dni novembra pozval Glavni štab v Ljubljano, da poroča o položaju na Gorenjskem.

Med prebivalci Poljanske doline, kamor smo prišli, je vladalo zelo dobro politično razpoloženje in pripravljenost na odpor proti nemškemu okupatorju. Bataljonsko poveljstvo je pričelo skupno s Stanetom Žagarjem, Lojzetom Kebetom, ki je prišel s terena, in političnim vodstvom Poljanske doline v osebi Maksa Krmelja takoj pripravljati razne akcije, povezane s pripravami za množično mobilizacijo v partizane. Zaveda, da posedujejo orožje, je pri prebivalcih Poljanske doline še bolj dvignila razpoloženje in pripravljenost za boj. Na vse to pa so prav gotovo zelo vplivale tudi uspešne akcije, ki jih je v pretečenih dneh decembra opravil Cankarjev bataljon, posebno pa še akcija v Rovtah v Selški dolini, za kar je kasneje IO OF odlikoval bataljon s slovensko partizansko zastavo. Prvo večjo akcijo v Poljanski dolini pa je izvedel partizanski vod Franca Bička. Vdril je na žandarmerijsko postajo v Poljanah in zaplenil precej orožja, municije, kakor tudi druge opreme. Partizani so takrat odnesli tudi nekaj nemških vojaških uniform.

Dne 18. decembra, kakor nam je prvi sporočil Pavle Kavčič, ki je takrat vstopil v partizane, je vdrlo osem gestapovcev v Mišničarjevo hišo v Škofji Loki in aretiralo dva brata Kavčiča. Pavle Kavčič se je izognil aretaciji z begom ter odšel v partizane in se javil v Cankarjevem bataljonu. Takoj po prihodu je prišel v štab bataljona, kjer je poročal komandantu Jožetu Gregorčiču, kaj se je v Loki zgodilo in predlagal, da bi partizani osvobodili jetnike iz škofjeloških zaporov.

Tovariš Gregorčič je predlog vzel na znanje in izjavil, da bo o tem premislil. Ker je takrat prišel iz Ljubljane tudi Stane Žagar, ga je Gregorčič o tem takoj obvestil. Skupaj smo se sprehajali pred Presečnikovo hišo, se pogovarjali o predlogu in razmišljali, kaj bi kazalo storiti. Žagar je na predlagano akcijo gledal zelo resno. Rekel je, da je to precej tvegana stvar in da je mnogo odvisno od položaja, kje se zapori nahajajo, kakšen je dostop, prav tako pa, da je mnogo tudi odvisno od terenske organizacije in njene pripravljenosti za sodelovanje. Nasploh je prevladovalo mnenje, da bo morala organizacija na terenu, če se odločimo za akcijo, prevzeti glavno vlogo, da ne bi doživeli poraza in pri tem izgubili tudi nekaj najboljših partizanov. Govorili smo tudi o tem, da bo, če akcija uspe, to pomemben prispevek k dviganju splošnega borbenegega razpoloženja med prebivalstvom, posebno pa še tam, kjer so se nahajale partizanske enote, ki so skupaj s terenskimi organizacijami pripravljale množično vstajo.

Ko smo v štabu bataljona o tej akciji najbolj živahno razpravljali in ugibali, je prišel iz Škofje Loke aktivist Sveto Kobal, ki nam je povedal o razpoloženju v Loki in prav tako predlagal, da se izvede akcija za osvoboditev jetnikov iz škofjeloških zaporov. Gregorčič je k razgovoru takoj poklical tudi Pavla Kavčiča. Tovariš Kobal je poročal, da nameravajo Nemci zapornike odpeljati v ponedeljek v begunjske zapore in predlagal, naj se akcija izvede v nedeljo zvečer, in sicer zato, ker bo po njegovem mnenju pozornost na zapore zaradi nedeljskega razpoloženja dosti manjša. Zagotavljal je, da bo terenska organizacija, v imenu katere se je zglasil v štabu, napravila vse, da bo predvidena akcija uspešno opravljena.

Komandant Jože Gregorčič je bil po tem sporočilu mnenja, da bi se akcija verjetno dala izpeljati, če bo dobro pripravljena, posebno še zato, ker je to-

variš Biček v Poljanah zaplenil nekaj nemških uniform. Bil je mnenja, da z večjo partizansko skupino ne bi dosegli uspeha, ker bi bile že priprave za akcijo preveč opazne. Predlagal je, naj se formira manjša patrola prostovoljcev, ki naj bi se preoblekli v nemške uniforme. Da bi pa laže in nesumljivo prišli v mesto, naj bi patrola gnala v zapor ujetega tihotapca. S tem Gregorčičevim predlogom se je strinjal tudi Stane Žagar, vendar je tudi on pripomnil, naj Sveto Kobal organizacijsko temeljito pripravi teren, ker je predvidena akcija najdrznejša, kar so jih bili izvedli gorenjski partizani.

Tovariša Kavčič in Kobal, kot se spominjam, sta na Gregorčičevo zahtevo narisala situacijo, s katero sta pokazala, kje je v Loki sodišče z zapori, kako bo mogla patrola čim varneje in po najbližji poti priti do tja in kakšne možnosti umika ima v primeru, če bi ji pretila kaka večja nevarnost. Na vsa ta vprašanja sta tovariša Kobal in Kavčič odgovorila z več možnostmi. Na podlagi tega je bil komandant Gregorčič in ves štab soglasen glede izvedbe akcije.

Ko je bilo to dogovorjeno, je seveda naprej tekkel razgovor o formiranju patrola. Vsi smo bili mnenja, da mora vodja patrola brezpogojno dobro obvladati nemški jezik. Gregorčič je nekaj časa razmišljal in nato predlagal, naj bi patrolo vodil Alojz Pečnik. Vsi smo s tem soglašali, seveda s pripombo, če bo Pečnik sam na to pristal. Komandant Gregorčič ga je takoj poklical in mu pojasnil nameravano akcijo, kakor tudi način njene izvedbe. Sporočil mu je mnenje štaba, da bi to nalogo, ki je sicer izredno težka in tvegana, on najbolj uspešno opravil zaradi velikih izkušen, ki jih ima, predvsem pa zaradi znanja nemškega jezika. Ko mu je Gregorčič to pojasnjeval in pripovedoval, smo na Pečnikovem obrazu videli, da se nad akcijo navdušuje. Pripomnil je, da se akcija da uspešno izvesti, če bodo vsi, ki bodo v njej sodelovali, na svojih mestih, predvsem pa, če bo organizacija na terenu napravila vse potrebno. S tem je prevzel vodstvo patrola. Ko smo razpravljali o sestavi patrola, je Pečnik pripomnil, da poleg njega popolnoma zadostujeta dva moža in predlagal, da bi z njim sodeloval njegov rojak iz Ljubnega Franc Štular. Obveljal je načrt, da se bo Pečnik preoblekel v nemško oficirsko uniformo, spremljal ga bo Štular kot podoficir, a Jaka Božnar, ki se je prostovoljno javil, naj bi prevzel vlogo aretiranega tihotapca, katerega bi prva dva peljala v zapor.

Sveto Kobal je takoj odšel na teren, da akcijo organizacijsko pripravi. Pavle Kavčič pa je prevzel nalogo, da bo Pečnika, Štularja in Božnarja vodil do predmestja Škofje Loke, naprej pa jih bodo vodili terenci, ki jih bo organiziral Sveto Kobal. Ta je prevzel tudi nalogo, da bo Pečniku pred zapori sporočil, če je vse v redu.

Akcija se je razvijala po načrtu in vsa trojica je 21. decembra ob 7. uri zvečer potrkala na vrata zaporov. Odprli so jim in to je bilo zadosti. Pobeg je bil zagotovljen. Vendar sta v splošnem iznenadenju od zapornikov pobegnili samo France in Jože Kavčič, ki sta pričakovala, da bo verjetno napravljen poskus za njuno osvoboditev. Nemci se v začetku niso znašli, niso niti vedeli, za kaj gre. Nato pa so dali znak za alarm in čez nekaj minut so po mestu že križarile motorizirane enote vojske in policije. Partizani so seveda pravočasno odšli in slavili zmago. Ta akcija je močno odjeknila po vsej Gorenjski ter dvignila vero v moč partizanske vojske, kakor tudi v njeno osvobodilno poslanstvo.